

- Секция 1. Язык и литературное наследие как факторы формирования информационной культуры личности

эмоций, а во втором приобретает эмотивное значение. Такие потенциальные эмотивы играют важную роль в передаче эмоций и являются наиболее социокультурно и этнокультурно маркированным [7] средством выражения категории эмотивности в белорусском языке.

Список использованных источников

1. Александрова, О. В. Проблемы экспрессивного синтаксиса (на материале английского языка) / О. В. Александрова. – М. : Высшая школа, 1984. – 211 с.
2. Бабенко, Л. Г. Лексические средства обозначения эмоций в русском языке / Л. Г. Бабенко. – Свердловск : Изд-во Уральского ун-та, 1996. – 189 с.
3. Буянова, Л. Ю. Эмотивность и эмоциогенность языка: механизмы экспликации и концептуализации / Л. Ю. Буянова. – Краснодар : Кубанский гос. ун-т, 2006. – 277 с.
4. Василенко, Е. Н. English. Developing Speaking and Writing Skills : в 2 ч. / Е. Н. Василенко, Е. Е. Иванов, А. Н. Шестернёва. – Минск : РИВШ, 2023. – Ч. 1. – 292 с.
5. Василенко, Е. Н. English. Developing Speaking and Writing Skills : в 2 ч. / Е. Н. Василенко, Е. Е. Иванов, А. Н. Шестернёва. – Минск : РИВШ, 2023. – Ч. 2. – 216 с.
6. Доўгаль, А. В. Сродкі выражэння эмоцый у сучаснай беларускай мове / А. В. Доўгаль. – Мінск : Тэхналогія, 2008. – 176 с.
7. Иванова, С. Ф. Сацыякультурная прастора мовы / С. Ф. Иванова, Я. Я. Иваноў, Н. Б. Мячкоўская. – Мінск : Веды, 1998. – 112 с.
8. Кунин, А. В. Курс фразеологии современного английского языка / А. В. Кунин. – 3-е изд. – Дубна : Феникс+, 2005. – 488 с.
9. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы : у 5 т. – Мінск : БелСЭ, 1979. – Т. 3. – 672 с.
10. Шаховский, В. И. Лингвистическая теория эмоций / В. И. Шаховский. – М. : Гнозис, 2008. – 416 с.

УДК 8.81.811

**ПРЫМЯНЕННЕ ПРЫЁМУ “НЕАБХОДНЫ МІНІМУМ”
ДЛЯ ФАРМІРАВАННЯ ІНФАРМАЦЫЙНАЙ КУЛЬТУРЫ ВУЧНЯЎ
ПРЫ ПАДРЫХОЎЦЫ ДА ЦЭНТРАЛІЗАВАНАГА ЭКЗАМЕНУ
І ЦЭНТРАЛІЗАВАНАГА ТЭСЦІРАВАННЯ**

Лебедзеў А. У.

магістр філалагічных навук

Дзяржаўная ўстанова адукацыі “Сярэдняя школа № 26 г. Магілёва”, г. Магілёў

У артыкуле абгрунтоўваецца актуальнасць фарміравання інфармацыйнай культуры вучняў, прыводзяцца прыклады прымянення прыёму “Неабходны мінімум”, які садзейнічае фарміраванню інфармацыйнай культуры вучняў пры падрыхтоўцы да цэнтралізаванага экзамену і цэнтралізаванага тэсціравання.

Артыкул адрасуецца перш за ўсё настаўнікам беларускай мовы і літаратуры ўстаноў адукацыі, якія рэалізуюць адукацыйныя праграмы агульнай сярэдняй адукацыі, з беларускай і рускай мовамі навучання і выхавання. Артыкул можа зацікавіць вучняў базавых і сярэдніх школ, гімназій, ліцэяў і тых, хто карыстаецца беларускай мовай у паўсядзённым жыцці ці для выканання прафесійных абавязкаў.

Ключавыя словы: інфармацыйная культура, прыём “Неабходны мінімум”, цэнтралізаваны экзамен, цэнтралізаванае тэсціраванне.

Інфармацыйная культура з’яўляецца неад’емным фактарам камфортнага жыцця, паспяховай прафесійнай і паўсядзённай дзейнасці, сацыяльнай абароненасці асобы ў цяперашні перыяд развіцця грамадства. “Пад «інфармацыйнай культурай» разумеюць сацыяльна-прагрэсіўную дзейнасць чалавека па фарміраванні ведаў, уменняў і навыкаў ствараць і выкарыстоўваць інфармацыю ў мэтах гарманізацыі асобы, пераадолення недахопаў дысфункцыянальнага спажывання інфармацыі, распазнавання інфармацыйных маніпуляцый і ўмення супрацьстаяць ім”, – сцвярджае Т. Кузьмінч [4, с. 5]. У гэтым слушным вычарпальным тлумачэнні беларускі навукоўца скіроўвае ключавую ўвагу як бы на функцыі інфармацыйнай культуры. Аднак для патрэб аўтара дадзенага артыкула больш прыдатная іншая дэфініцыя, прапануемая Н. Гендзінай: “Інфармацыйная культура асобы – ...сукупнасць... сістэмы ведаў і ўменняў, якія забяспечваюць мэтанакіраваную самастойную дзейнасць па аптымальным задавальненні індывідуальных інфармацыйных патрэб з выкарыстаннем як традыцыйных, так і інфармацыйна-камунікацыйных тэхналогій” [2, с. 7]. Перафразую думку расійскага вучонага на іншы лад: чым, напрыклад, вучань будзе самастойна карыстацца, каб авалодаць плануемай сістэмай ведаў і ўменняў?

Сфера адукацыі рэагуе на запыты сучаснага грамадства. Невыпадкова, што да метапрадметных вынікаў асваення зместу вучэбнага прадмета “Беларуская мова” на другой ступені агульнай сярэдняй адукацыі адносіцца “ўменне выкарыстоўваць розныя крыніцы інфармацыі з вучэбна-пазнавальнымі мэтамі, працаваць з тэкставай і графічнай інфармацыяй, вылучаць галоўнае; рацыянальна і бяспечна выкарыстоўваць інфармацыйныя камунікацыйныя тэхналогіі пры рашэнні рознага роду задач; крытычна ацэньваць і інтэрпрэтаваць інфармацыю, якая змяшчаецца ў розных крыніцах” [1, с. 4]. На нашу думку, адным са спосабаў фарміра-

вання інфармацыйнай культуры вучняў можа выступаць аўтарскі прыём “Неабходны мінімум”.

Сутнасць прыёму заключаецца ў тым, што вучань, які рыхтуецца да здачы цэнтралізаванага экзамену або цэнтралізаванага тэсціравання, самастойна прымяняе розныя крыніцы інфармацыі, на падставе якіх аналізуе са зборнікаў тэстаў за розныя гады заданні, якія рашае дзякуючы адабранаму мінімальнаму аб’ёму тэарэтычнай інфармацыі.

Прасочым, якім чынам прымяняецца прыём, калі для рашэння тэставых заданняў вучань кіруецца такімі правіламі беларускай арфаграфіі, як перадача акання на пісьме і правапіс літар *а, о, э* ў складаных словах.

Гэтыя правілы на другой ступені агульнай сярэдняй адукацыі ўпершыню разглядаюцца ў V класе, змястоўна пашыраюцца ў VI класе, а на трэцяй ступені агульнай сярэдняй адукацыі сістэматызуюцца ў X класе. Таму пры падрыхтоўцы да цэнтралізаванага экзамену або цэнтралізаванага тэсціравання вучні выкарыстоўваюць розныя крыніцы інфармацыі, хаця б вучэбныя дапаможнікі для згаданых класаў.

Пакажам магчымую паслядоўнасць дзеянняў пры прымяненні прыёму.

1. Вучань стварае табліцу з усімі магчымымі выпадкамі ўжывання літар *о, а, э, ы* ў простых і складаных словах. Для складання і запаўнення табліцы, прыкладны варыянт якой змешчаны ніжэй, выкарыстоўваюцца палажэнні тэарэтычнага матэрыялу з вучэбных дапаможнікаў для V, VI, X класаў.

Табліца “Выкарыстанне правіл у тэставых заданнях”

№	Правіла	Паметка аб наяўнасці прыклада ў тэставым заданні па правіле
1	“Літары <i>о, э</i> звычайна пішуцца пад націскам” [3, с. 50].	
2	“Не пад націскам на месцы <i>о, э</i> пішацца <i>а</i> ” [3, с. 50].	√
3	“Літара <i>а</i> пішацца не пад націскам незалежна ад паходжання слова” [3, с. 50].	√
4	“Літара <i>э</i> пішацца як пад націскам, так і не пад націскам пасля зацвярдзелых, а таксама [д] і [т]” [3, с. 50].	√
5	“Літара <i>э</i> пішацца як пад націскам, так і не пад націскам у пачатку некаторых запазычаных слоў” [3, с. 50].	√

№	Правіла	Паметка аб наяўнасці прыклада ў тэставым заданні па правіле
6	“Літара э пішацца як пад націскам, так і не пад націскам на канцы запазычаных нязменных слоў, а таксама ўласных імён, географічных назваў пасля зычных, акрамя <i>л, к</i> ” [3, с. 50].	
7	“Канцавыя ненаціскныя <i>-эль, -эр</i> у запазычаных словах перадаюцца як <i>-аль, -ар</i> ” [3, с. 50].	√
8	“...але ва ўласных імёнах неславянскага паходжання захоўваюцца <i>-эр, -эль</i> ” [3, с. 50].	
9	“У некаторых словах са спалучэннямі <i>ро, ло</i> замест о не пад націскам пішацца <i>ы</i> ” [3, с. 50].	
10	“У адпаведнасці з літаратурным вымаўленнем літара <i>ы</i> пішацца ў некаторых запазычаных словах” [3, с. 50].	√
11	“У складаных словах часткі <i>што-, ста-, аснова-, слова-, мова-, фота-, мота-, кіна-</i> пішуцца нязменна... Але: фатограф, фатаграфія, матавоз, матацыкл” [5, с. 68].	
12	“У першай частцы складаных слоў э заховаецца” [5, с. 68].	√
13	Схема ў практыкаванні № 136 пра правапіс літар <i>о, а</i> ў першай частцы складанага слова [5, с. 67].	√

2. Вучань самастойна або разам з настаўнікам знаёміцца з прыкладамі з тэставых заданняў са зборнікаў тэстаў. У гэтых прыкладах вылучаецца необходимая арфаграма, абгрунтоўваецца яе ўжыванне згодна правілу і адзначаецца паметкай у табліцы, што ў першую чаргу акцэнтуюе ўвагу на правілах, якія сістэматычна трапляюцца ў тэставых заданнях падчас цэнтралізаванага экзамену і цэнтралізаванага тэсціравання. Напрыклад, у варыянце №1 у 2025 годзе ёсць наступнае заданне В1: “З прапанаваных слоў вызначце тое, якое не адпавядае арфаграфічнай норме, і запішыце яго правільна: *чарнічны, далікатэс, катэт, драўніна, водазборны*” [8, с. 6]. Вучань аналізуе арфаграмы ў прапанаваных словах і робіць адпаведныя паметкі ў табліцы. Так, у словах *чарнічны* і *далікатэс* выкарыстоўваецца правіла №3, у слове *катэт* – №4, у слове *драўніна* – №2, у слове *вадазборны* (запісваем яго цяпер правільна) – №13.

3. Далей вучань паўтарае неабходную колькасць разоў папярэдні крок, рашаючы іншае заданне. Так, у варыянце №1 у 2024 годзе змешчана наступнае заданне В1: “З прапанаваных слоў вызначце тое, якое не адпавядае арфаграфічнай норме, і запішыце яго правільна:

світар, рачны, эталон, канцэлярыя, дрэваапрацоўка” [7, с. 6]. Зноў аналізуе ўжыванне арфаграм у прапанаваных словах і робіць паметкі ў табліцы. Напрыклад, у слове *світар* прымяняецца правіла №7, у слове *рачны* – №2, у слове *эталон* – №5, у слове *канцэлярыя* (запісваем яго цяпер правільна) – №10, у слове *дрэваапрацоўка* – №12.

У чарговы раз паўтараецца другі крок на прыкладзе іншага задання. Так, у варыянце №1 у 2023 годзе змешчана наступнае заданне В1: “З прапанаваных слоў вызначце тое, якое не адпавядае арфаграфічнай норме, і запішыце яго правільна: *гардэроб, світэр, востравугольны, пачарнелы, драўляны*” [6, с. 6]. Ізноў аналізуецца ўжыванне арфаграм у прапанаваных словах і робяцца паметкі ў табліцы. Напрыклад, у слове *гардэроб* ужываецца правіла №4, у слове *світар* (запісваем яго цяпер правільна) – №7, у слове *востравугольны* – №13, у слове *пачарнелы* – №2, у слове *драўляны* – №2.

Такім чынам аналізуюцца іншыя прыклады з тэставых заданняў за папярэднія гады. Вучні, якія выкарыстоўвалі розныя крыніцы інфармацыі, працавалі з тэкставай і графічнай інфармацыяй, вылучалі галоўнае, крытычна ацэньвалі і інтэрпрэтавалі інфармацыю, прыходзяць да высновы, што, з аднаго боку, ёсць неабходны мінімум (адсюль назва прыёму), якім абавязкова трэба валодаць, з другога боку, ёсць правілы, па якіх у тэставых заданнях не выкарыстоўваюцца прыклады: правілы №1, №6, №8, №9, №11. Аднак нягледзячы на зроблены вывад, настаўнік мусіць парэкамендаваць вучням усё ж засвоіць увесь тэарэтычны матэрыял, каб пазбегнуць сітуацый, калі ўзнікаюць прыклады па правілах, якія раней не прапанаваліся. І нават у такім выпадку неабходны мінімум з высокай доляй верагоднасці забяспечыць здавальняючую якасць рашэння тэставага задання.

У заключэнні трэба адзначыць, што прымяненне прыёму “Неабходны мінімум” садзейнічае фарміраванню інфармацыйнай культуры вучняў насуперак некаторым адмоўным бакам. І ўсё ж пры падрыхтоўцы да цэнтралізаванага экзамену і цэнтралізаванага тэсціравання ён прыдатны, асабліва для вучняў, якія па розных прычынах прыкладаюць недастатковую колькасць намаганняў.

Спіс выкарыстаных крыніц

1. Вучэбная праграма па вучэбным прадмеце «Беларуская мова» для V–IX класаў устаноў адукацыі, якія рэалізуюць адукацыйныя праграмы агульнай сярэдняй адукацыі, з беларускай і рускай мовамі навучання і выхавання [Электрон-

ны рэсурс]. – Рэжым доступу : https://adu.by/images/2025/08/Uchebnye_programmy/Uch-pr-Bel-yaz-5-9-2025.pdf. – Дата доступу : 30.09.2025.

2. Гендина, Н. И. Формирование информационной культуры личности: теоретическое обоснование и моделирование содержания учебной дисциплины / Н. И. Гендина, Н. И. Колкова, Г. А. Стародубова, Ю. В. Уленко. – Москва : Межрегиональный центр библиотечного сотрудничества, 2006. – 512 с.

3. Зелянко, В. У. Правапіс галосных о, э, а / В. У. Зелянко // Беларуская мова : вучэбны дапаможнік для 10 класа ўстаноў агульнай сярэдняй адукацыі з беларускай і рускай мовамі навучання (з электронным дадаткам для павышанага ўзроўню) / Г. М. Валочка, Л. С. Васюковіч, В. У. Зелянко [і інш.]. – Мінск : Нацыянальны інстытут адукацыі, 2020. – С. 50–53.

4. Кузьмініч, Т. В. Інфармацыйная культура асобы : вучэбны дапаможнік / Т. В. Кузьмініч. – Мінск : Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры, 2002. – 168 с.

5. Якуба, С. М. Складанне слоў і асноў. Утварэнне і правапіс складаных слоў / С. М. Якуба // Беларуская мова : падручнік для 6 класа ўстаноў адукацыі, якія рэалізуюць адукацыйныя праграмы агульнай сярэдняй адукацыі, з беларускай і рускай мовамі навучання / Г. М. Валочка, В. У. Зелянко, С. В. Мартынкевіч [і інш.]. – Мінск : Акадэмія адукацыі, 2025. – С. 65–70.

6. Цэнтралізаваны экзамен. Беларуская мова : зборнік тэстаў / Рэспубліканскі інстытут кантролю ведаў Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь. – Мінск : Аверсэв, 2023. – 24 с.

7. Цэнтралізаваны экзамен. Цэнтралізаванае тэсціраванне. Беларуская мова : зборнік тэстаў / Рэспубліканскі інстытут кантролю ведаў Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь. – Мінск : Аверсэв, 2024. – 24 с.

8. Цэнтралізаваны экзамен. Цэнтралізаванае тэсціраванне. Беларуская мова : зборнік тэстаў / Рэспубліканскі інстытут кантролю ведаў Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь. – Мінск : Адукацыя і выхаванне, 2025. – 32 с.

УДК 82.02/.09+82-192

**ИНТЕРТЕКСТУАЛЬНОСТЬ ОРТОДОКСАЛЬНОЙ
ПАНК-РОК-ПОЭЗИИ МИХАИЛА ДИВИНСКОГО:
БИБЛЕЙСКИЕ, ИСТОРИЧЕСКИЕ И ЛИТЕРАТУРНЫЕ КОДЫ**

Локтевич Е. В.

доцент, канд. филол. наук

Белорусский государственный университет, г. Минск

Статья посвящена осмыслению интертекстуальных маркеров в песенной поэзии М. Дивинского. Кодовый интертекст анализируется как сложное семантическое пространство субъектно-образной структуры произведений. Рассматриваются механизмы взаимодействия разных типов интертекстуальности и устанавливается их роль в создании поликодового вербального субтекста. Исследование демонстрирует творческие связи панк-рок-поэзии М. Дивинского с русской литературной традицией.